

Inuit Canadamiut allaasitaarniarnerannit

af Robert Petersen

Ukiuni kingullerni inuiaat issittormiut erseqqinnerujartortumik kissaatigilerpaat nunani immikkoortuni innuttaanertik uniffigiinnarnagu imminnut atassuteqarnerulernissartik. Kissaat tamanna nutaajunggikkaluarpoq, ukiunili kingullerni nunat issittut inuui peqatigiiffiminnik aaqqissuussinermikkut kissaatimik piviusungortinnissaannut periarfissaqalersimapput. Attaveqaqatigiinnerulernissamik kissaat tamanna pissuteqarunarpoq malugisimaleratsigu ullumikkut pissutsivut assigiissuteqaqisut. Kisianni kalaallit Canadamilu inuit imminnut attavigeqatigeerusunnerat nutaajunggilaq, pissuteqarnerugunarlanilu kulturikkut assigiinnik kingornussaqaqsimanermik misigisimanermik, tamatumalu nukittorsarneragut immiut itinerusumik ilisarinnaanissap neriugineqarneranik.

Aammattaq nunatsinni pisartut assigiingitsut akilineremiut soqutigineqarluartuupput, tassa nunatsinni misilittakkatta ilaat iluaqutiginiarsinnaassagamikkik. Qularnangilarli aamma kalaallit ukiuni kingullerni akilinermiut ineriartornerat iluatinnartunik paasisaqarfigiumaaraat.

Immitsinnut attaveqarfiginerput aallartereerpormi. 1950-ikkut ingerdlaneranni tikeraarfigeqattaatereernerup kingornagut akilinermiut ilaat nunatsinni takornarniatut angalaartaannarput, taartigiillunilumi tikeraartoqartarpoq. Pingaartumik Knud Rasmussenip højskolea Akilinermilu illoqarfiit qaninnerusagut tamatumuuna atassuteqarlualerput.

1970-ip eqqaani Canadap inuuisa peqatigiillutik aaqqissulluakkamik sulinialernerat aallartippoq. Peqatigiiffiit taakku kulturikkut immiut illersornissaq kisiat pinnagu, aammali naalackersuisunut kissaatigisaminnik saqqummiussinissaq suliannut ilannguppaat. Inuit akilinermiut peqatigiiffiat „Inuit Tapirisat of Canada“ (atuaruk: Inuit Tapiriiksat), tassa inoqarfikkuutaartumik peqatigiiffiit kattuffiat, taamaattumillu inuit akilinermiut tamarmik naalackersuisunut saaffiginnissagunik taanna aqutissaraat.

Taamatut peqatigiiffiliornerup siunertaasa ilagaat kulturikkut inuiaassutsikkullu pissuserisat nukittorsarnissaat, tamatumunngalu ilanngullugu oqaatsit piginnarnissaata annertunerusumik periar-

fissaqalernissaa. Tamanna pillugu kisaatigisat sallersaasa ilagaat inuit canadamiut ataatsimut pigisaminnik allaaseqalernissaat.

Oqaatsitigut – allaatsikkullu – Canadami inuit uagutsinniit ajornartorsiutisasaqarnerupput. Canadami inuit ataatsimoorlutik oqaatsimittut taasinnaasaminnik peqanngillat, tassa assigiinngitsumi nunallit oqalunnerata assigiinngisitaarnera pissutigalugu, taakkualu arlaat ataatsimut atugassatut ilaminit sallinngorsimangimmat. Tassa oqaatsit nunaqarfiit arlaannit pilersuugaluarlutik allanit tamanit atorneqarlutillu ajornartinagu paasineqarsinnaasut, taamaattumillu inuit tamarmik attavigeqatigiinniarneranni atugassatut isigineqartut amigaataapput. Taamaattumik allaasi-liorniarnepup ajornartoriumaarpaa kikkut oqaluttarnerat najoqqutassatut piukkunnarnerunersoq naniniassallugu, taavalu nanigaanni allatulaaq oqaluttunut atulersinniassallugu.

Ajornartorsiutip aappaa tassa assigiinngitsuni nunallit ilaat allattaaseqareermata. Labradorip sineriaani 1700-kkunnili naqinnernik atuisumik allaaseqalereerput. Baffin Islandimi „Standard Orthography“ ajorisassaangivissoq 1960-ip saniani pilersoq allaaseraat. Allaaseq alla Hudson Bayip kimmuut sineriaani ajoqersuisut katuullit atulersippaat, tassungalu eqqaanartut Eqaluttuutsiarmit eqaanni Mackenziellu kuusuata akuani nunallit atortarpaattaaq. Massa allaattaatsit taakkua amerlanersaat tussapikkaluqalutik inunnit atuisiminnit eriagisaapput, allaatsimillu allamik taarserniarnissaat ajornakusoorsinnaalluarpoq, pingaartumik allaaseq taar-

siunniagassaq allamiut oqaluttarnerannik tunngaveqarpat. Canadami inuit malugisimaniarsaraat inuit qanitarinngisatik paasiuminaatsuusut, tamatumunngalu pissutaasut ilagisinnaavaat radiukkut inunnut aallakaatitsisartut sallersaat inukjuarmiummat, taakkualu oqalunnerat qanittumiluunniit nunaqaraluit ilaasa paasiuminaatsimmassuk. Pisariaqassagunarporli inuit ataatsimut allaaseqalersiniarnerannut peqatigitillugu arlaasa oqaasiinik kaammattuisariaqarluni imminnut paasineq sapingajattut oqaloqatigiinniarunik atorsinnaasaannik, taamaallitutillu inuit ataatsimoorlutik oqaatsimittut isigisinnaasaminnik periarfissaqalissagaluarput, taamalu ataatsimut allaasitaarniarnerat ajornanginnerulissagaluarluni.

Ataatsimut allaasitaarniarnerup suli ajornartorsiutigisinnaasaasa ilagaat, allattaatsit qulaani taaneqartut ilaat ilaginnit assigiinngitsunit ajoqersuiartortitalinnit pilersinneqarsimammata, taakkunangalu kaammattugaallutik. Taamaattumik pisariaqassaaq allaasissamik sanagaanni inuit assigiinngitsuni nunallit akuersisinniarnarata saniatigut aamma ilagiit assigiinngitsut manigussallugit.

Allattaatsit siuliani taasakka tarmik naqinnernik atuisuupput, aammali taanikkuutaartumik allattarneq (syllabisk) sianigisassat ilagaat (taamatut allattaaseq uuma 1972-imi normuani 11-mi eqqartorpara).

Soorlu taamani taareeriga taanikkuutaartumik allattaaseq Canadap issittortaata kangisissuani atorneqarpoq, kangiani Ungavamiit samani natsilimmiut ilanngullugit. Tamaanili taamatut allattaatsip atorneqarfiani saniatigut Stan-

dard Orthography, allaaserlu alla Thibertip ordbogiliaatigut nalunngisarput Hudson Bayip kitaamiutooq atorneqarput. Allattaatsilli taakku naqinnernik atuisut tamaani inersimasunit atorneqanngingajavipput, immaqa pissutigisimanerlugu atuarfinni ilinniartitsinikkut ilikkarniartariaqaramik, taanikkuutaartumilli allanneq atuarfeqanngikkaluani-luunnit tamangajannit ilikkarneqarsinnaalluni.

Taanikkuutaartumik allaatsimi ersiutit sisamat atorneqarput, tassa trekanti ataaseq assigiingitsunut sisamanut saatiinnarlugu. Appersarissat naqinneri trekantip sammivii najoqqutaralugit sammivilerneqarunik taava ersiut sammiveqatigissartik erssiutigalugu taaninngortarput. Taanerit taamatut allanneri tassa naleqarput soorlu aappersariaq ersiummik malitsilik. Tassa taanikkuutaartumik allattaatsip tunngavia taamaappoq, taanerup sivirususia, naggataataluunniit aapersariartaqarsinnaanera ilanngunneqaratik. Tamatuma amigaataanerata saniatigut aamma k q-lu aammalu g ng-ilu immikkoortinneqanngillat.

Taamaattorli taanikkuutaartumik allannermi oqaatsit erseqqinnerusumik allanneqarsinnaapput, tassa immikkut nalunaaqutsersuutit atorlugit. Taamaattumik taanikkuutaartumik allannermi periarfissaqarpoq inuit oqaasiat sunaluunniit paatsuugassaajunnaarlugu allassalugu. Taamatulli nalunaaqutsersuineq pisariaqanngitsorigaanni atunngitsoorneqarsinnaavoq. Tassa imaappoq oqaaseq ataaseq assigiingitsunik marlunnik allanneqarsinnaavoq, nipilli tunngavii najoqqutariinnaraanni assigiingitsuugaluit marluk tamarmik kukkunerussangillat.

Kisianni taanikkuutaartumik allannermissaaq „kukkuneqanngitsumik allannissaq“ pilersinniarneqalissagaluarpat assigiingitsunik marlunnik allakkaanni aappaa eqqortutut appaalu kukkunertut isigilerlugit, taava taanikkuutaartumik allattaatsip nukittussutaasa ilaat, tassa eqaassusia aserussagaluarpoq, taamaallunilu ataannarnissaminut tunngavigisinnaasaasa pingaarnersaat immaqa aserorneqarsinnaalluni.

Allakkutaaq taanikkuutaartumik allattaaseq sanngiillisarneqarsinnaavoq, tassa allaatsimik naqinnernik atuisumik, inuillu oqaasiinut tulluarluni ilikkaruminarlunilu inuit ataatsimut pigisaanik unamillerseqalissagaluaruni. Tassami Canadami inuit kangisissormiut inunntut allanut allanniarnermi naqinnernik atuisariaqassammata.

Taamaattumik taanikkuutaartumik allattarneq ataannassaguni eriagisaagin-narani ammali ajornarnerulinngikkaluarluni naammannerusumik atorneqarsinnaanissaa isumaginiartariaqassaaq, maannakkullumi aappersarissat naammatsisarniarnerat sulissutaavoq.

Qularisariaqanngilaq inuit peqatigiitut aaqqissuunnerat ajornartorsiuteqannginnerussasoq nunaqarfinnut assigiingitsunut nalunaarutissat allaaseq ataasiinnaq atordlugo nassiussorneqarsinnaalerpata, tassami inuit assigiinngitsuni nunnallit ataqatigiinnerat ajornannginnerarssuanngussagaluarpoq allaaseq ataaseq atorlugu oqaatsillu ataatsimut atukkatik atorlugit imminnut nalunaarfigeqatigiissinnaalissagaluarunik.

Soorunami taamatut isumaqarnerup tunngavigaa inuit ataatsimut pigisaminik kingornussaminnik ileqqoqarlutillu

oqaaseqarmata, inuiaqatigiittullu ataatsitut misigisimallutik. Taamatut ataasiu-
nertik soqutiginnikkaluarpassuk ataatsimut inuiaanertik pillugu peqatigiinniar-
nerat tunngavissaqassanngikkaluarpoq.

Assigiinngitsut tamakku pissutigalugit Inuit Tapirisat of Canada oqaatsit alla-
serlu pillugit ataatsimeersuartitsivoq, siullermillu taamatut katisimaneq 1973-
imi decemberimi pivoq Ottawami ataatsimiinneqarmat.

Ataatsimiinnermi tassani inuit assi-
giinngitsuni nunallit peqatigiiffii aallar-
titaqarput, taamatut ilagiit assigiinngitsut
aallartitaqarput, Canadami naalakker-
suisut aallartitaqarput, kalaallimittaaq
ataatsimiititat ilaqarput.

Ataatsimiinnermi inuit oqaasii pillu-
git ataatsimiititaliornissaq qanorlu ataatsi-
miititat suliniarnissaat eqqartorneqar-
put, aammalumi ataatsimiititat kikkun-
nik ilaasortaqarnissaat oqalliserineqar-
luni.

Ataatsimiititat suliassaasa ilagaat
inuit assigiinngitsuni nunallit oqalunne-
risa assigiinngisitaarnerat misissussal-
lugu, misissuinerlu taanna tunngavigalugu
sorliit oqalunnerata inunnit tamanit
ataatsimut atugassatut innersuunneqar-
nissaa tunngavissarsiussallugu. Taama-
tut soorlo Hudson Bayip kitaamiuisa
oqalunnerat eqqarsaatigineqarsinnaavoq.
Taamatulli misissuinissami pingaarneru-
soq unaassagunangilaq sorliit qiterpa-
sinnerusumi nunaqarnersut, aammalu
taamatut qinigassat ilaminnit amerlane-
russanersut. Pingaarnerusooq unaassagu-
narpoq paasiniassallugu sorliit oqalunne-
ranni nipit allamiut oqalunneranni assi-
giinngisitaarnernut aaqqikkuminarneru-
sanersut. Tassami nipit allanngorarneri

malittarisarissaarnerusut nanisinnaa-
gaanni allaaseq ataasinnaagaluarluni
assigiinngisitaartunik atuarneqarsinnaa-
soq taamaalillunilu amerlanerit oqaasii-
nut tulluartoq nanineqarsinnaassammat.

Taamatut inuit ilaasa oqalunnerat
(dialekt) naleqquttoq allaasiliornermut
tunngaviusussaassaaq. Taavalu eqqar-
saatigineqarpoq oqaatsit taaguutillu assi-
giinngisitaartut allattorneqassasut allat-
tukkallu tamakku inunnut tamanut sia-
ruarneqassallutik. Taamatut oqaatsinik
allattuiffik ordbogimi najoqqutassatut
atorneqartussaassaaq, taaguutinilli assi-
giissaanissaq anguniarneqanngilaq.

Kommissioni pilersinneqartussaaq ala-
laasissamik siunnersuusiussaaq, inunnillu
assigiinngitsunit nunalinnit akuerineqar-
nissaa sulissutigissallugu. Pisariaqassap-
pat kommissionip taassuma taanikkuu-
taartumik allattartut naqinnernik atuil-
sinnaanissaat sulissutigissavaa sumillu
tamatumaa aningaasalerneqarsinnaani-
ssaa paasiniassallugu.

Oqatsit pillugit kommissioni ukiup
affaa naatinnagu piareersaatissaminik
naammassisaasussaavoq, suliniarnissarlu
aallartilivissinagu ataatsimeeqqissalluni.

Inuit assigiinngitsuni nunaqarlutik
oqalunnermikkut assigiinngisitaartut ar-
lallit toqqarneqarput suliassami paasini-
aavissatut. Oqaatsit pillugit kommissio-
nip ilaasortai nalornisaqassagunik taak-
kuninga saaffiginnissinnaapput. Kom-
missionip ilaasortaasa angalaarnikkut,
ataatsimiititsisarnikkut, radiukkut, atua-
gassiatigut kasettebanditigullu oqaatsit
pillugit oqallinneq aallartinniarsarissa-
vaat, taamatullu oqallinnerit kommissio-
nip suliaanut toqqammavissat ilagissa-
vaat.

Taava ilisimatut assigiingitsut inui-
aat immikkut naalagaaffeqangitsut periarfigissinnaasaanik, kalaallit allaasianik, il. il. nalunaaruteqartussaassapput. Tamatumunnga tunngatillugu udvalgi siunnersuisartusaaq pilersinneqarpoq, taassumalu kommissioni naleqqunnerusorisaminik uparuartutassaraa, kommissionillu suliaanut tunngasunik allanik paasiniaasariaqassappat kikkut saaffissaqqinnerunersut paasiniagassarissallugu, taavalu kommissionip suliniarnerani tamatigut siunnersuisussatut udvalgi taanna saaffiusinnaassaaq, taavalu peqatigiiffiit kommissionip suliaanut tunngassuteqartut naammassisaminik assigiinngitsunik ilisimatittassavai.

Taamaalilluni suliassap piareersarnisaa aallartissinnaanngorpoq.

Canadami inuit ataatsimoorlutik allaaseqarsinnaanerat sulissutigineqareersimagaluarpoq, tassa taaneqartartoq „Standard Orthography“. 1960-ip sani-
ani Raymond C. Gagnémit suliarineqarpoq ajortuunngivillunilumi, tassalumi Canadami inunnut allaasiliani siullersaaluni inuit oqaasiisa sananeqaataat tunngavigai. Canadami naalakkersuisunit inuit ataatsimoorlutik allaasissaattut isigineqarluni tapersersorneqarsimavoq, siaruarniarnerali ajornakusooqisumik ingerlavoq. Siaruarumaataarneranut patsisitut taaneqarnerusartoq tassa nipit tusarsaasut ilaat allaatsimi tassani nalunaarneqarsimanngimmata, tassa aappersarissat marluk imminnut attuumallutik tamarmik tusarsaagaangata siulleq nalunaarsimanani kingulleq marloriaannarsimasarmat. Tassa kalaallit oqaluttarnerannut eqqaanartuuvuq. Siaruarumaataarneranullu patsisiviusoq unaagunarpoq

suliarinerani oqaluttarnek tunngaviusoq, tassa Baffin Islandimiut oqaluttarnerat inuit ungasinnerusormiut nalupajaarmassuk. Taamaattumik inoqarfiit ilaanni allaaseq taanna isigineqarpoq naalakkersuisut inunnik qarsutsiinnarlutik peqqusutiginiagaattut. Taamatut isiginninneq ima sakkortutigigunarpoq inuit ilaasa taama isiginninnertik tunngavigiinarlugu itigartikkumammassuk oqarlutillu inuit namminerisaminnik allaaseqassagunik tamanna nammineq allanik akuliuffigineqaratik aalajangissagaat.

Udvalgimut siunnersuisartussamut ilaasortaanera assigiinngitsunik arlalin-
nik pissuteqarunarpoq. Siorna kalaallisut nutaamik allaasitaarpugut suliarinera oqaatsillu pillugit oqallinnermut atassuteqarnera arajutsisimaneqanngitsumik. Soorunami Inuit Tapirisat of Canada allaasitaap qanoq aqqissuunneranik paasisaqarusuppoq, pingaarnerusorli unaagunarpoq kalaallit Canadamilu inuit oqaasiisa pissusii allaatsimullu tunngatillugu ajornartorsiutigisinnaasaat qanoq assigiitsiginersut paasiniassallugu, qanorlu kalaallit allaasitaavanni tamakku suliarineqarsimanersut takuniassallugu.

Tamatumunnga tapertaagunarpoq Institut for eskimologimi kalaallit oqaasii inuit kippasinnerusormiut oqaasiinut atassutut sammigatsigik, ukiarmilumi inuit kippasinnerussormiut oqaluttarnerat atuartitsissutit ilagimmassuk. Tassalumi tamatumunnga ilanngullugu inuit Canadamiut oqaasii sammigatsigik inuit peqatigiiffiannit saaffigineqarnerput tupinnanngilaq.

Kiisalu ukiuni makkunani issittormiut imminnut qanillisarneranni tupinnassanngilaq inunnit paasiniaaviusinnaasunit

issittormioqatitik saliusutut isigissappatigik. Tassa oqaatsitigut ataqatigiinneq siulliugallarpoq, qularnanngitsumilli pissutsit allat assigiiaartut pillugit issittormiut allat saaffiusinnaalluarput, kalaallilumi issittormioqatiminnut taamatut saaffiginnitassagunik iluaqutigisinnaaluassavaat.

Ottawami decemberimi ataatsimiinneq tassa siullersaat, tullissaalu ukiormannanut pilersaarutaavoq. Tamatumunnga kalaallit tungaanniit tapersersuutigisinnaasatta ilagaat nassuiassallugu qanoq ililluta kalaallit assigiinngitsumi nunallit oqaluttarnerat assigiinngialukkaluaqisoq

ataatsimut pigisatsinnik allaaseqalersimasugut, qanorlu atuakkiatigut taalliati-gullu oqaatsit allassimasut eqarpallaalernisaat pingitsoorniarneqarsinnaasoq, aammalu assigiinngitsutigut allatigut, soorlu oqaatsit pillugit peqatigiiffittaakut, oqaatsitta atatinniarnertat nukissaminik tunineqarsinnaasoq.

Canadami inuit allaasitaarniarneranni oqaatsimikkullu attavigeqatigiinnerunisaminnik tunngaviliiniarneranni suleqataanerput kalaallit naggueqatigisaminnik ajornannginnerusumik oqinnerusumillu atassuteqarsinnaanerannut tapersersuutaasinnaalluarpoq.